DOI: 10.2478/mmvp-2018-0009

Budování Památníku Hodonín u Kunštátu v letech 2011–2017

Markéta Pánková, Jakub Seiner

tematické studie

Building of the Hodonín u Kunštátu Memorial during the Years 2011–2017

***Abstract:** The present article "Building of the Hodonín u Kunštátu Memorial" represents an overview of the history of the former concentration camp in Hodonín u Kunštátu and focuses mainly on describing the complicated steps leading to the construction of the Hodonín u Kunštátu Memorial. The article briefly mentions the negotiations regarding the purchase of the premises and the identification of the institution responsible for building the monument. In particular, it focuses on the discussion leading to the choice of the most appropriate ideological intent for the future memorial. The paper is also dedicated to the outline of the demanding work associated with building activities on the memorial site. It also refers to the cooperation of various scientific institutions in regard to the creation of the scenario and the resulting form of the libretto of the actual exhibition. The last part of the article deals with the transfer of the Hodonín u Kunštátu Memorial through the Office for Government Representation in Property Affairs from the National Pedagogical Museum to The Museum of Romani Culture.*

***Keywords:** Hodonín u Kunštátu, The Hodonín u Kunštátu Memorial, Concentration Camp, Establishment of the Memorial, New Exhibition, Romani Culture, Roma Holocaust, Memorial Places, Transfer of the Memorial, The National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius, The Museum of Romani Culture*

ÚVOD

Článek navazuje na příspěvek Markéty Pánkové a Michala Stehlíka z roku 2013, který vyšel v časopise MUZEUM 51/1 pod názvem *Vybudování Památníku romského holocaustu u Hodonína (okres Blansko), výzva i riziko*. Cílem tohoto článku je zmapovat sedmiletou práci Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského (NPMK), která by se neuskutečnila bez spolupráce s řadou odborníků a historiků z České republiky a zahraničí.

Záležitosti kolem výkupu vepřína v blízkosti bývalého sběrného tábora pro české Romy v období Protektorátu Čechy a Morava v Letech u Písku vynesly do popředí veřejného a politického zájmu otázku romského holocaustu a zejména otázku pietních míst spojených s romským holocaustem. V souvislosti s tímto tématem je tradičně pozornost především věnována táboru v Letech u Písku a méně, případně vůbec, je již zmiňován tábor stejného určení, který se nacházel v Hodoníně u Kunštátu pro moravské Romy. Právě v Hodoníně u Kunštátu je od roku 2011 budován památník stojící však stranou zájmu médií a potažmo celé společnosti. O památníku budovaném v Hodoníně u Kunštátu se příliš nevyjadřují ani představitelé státu, neziskových organizací, ani zástupci České republiky v rámci mezinárodních institucí. Právě dnes, kdy političtí představitelé České republiky opakovaně pronášejí nepřesné a manipulativní výroky o historii, je třeba o historii přesně informovat a budovat s respektem ta památná místa, která slouží k uctění památky obětí. Cílem článku je zachycení událostí spojených

PhDr. Markéta Pánková
Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského
pankova@npmk.cz

Mgr. Jakub Seiner
Bývalý vedoucí Památníku Hodonín u Kunštátu. Nyní zaměstnancem Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského
seiner@npmk.cz

Historická fotografie č. 1: Tzv. cikánský tábor Hodonín u Kunštátu v roce 1943. Národní archiv (NA), f. Generální velitel neuniformované protektorátní policie (GVNP), nezprac. dodatky.

s budováním památníku před jeho předáním Muzeu romské kultury v Brně (MRK) prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (ÚZSVM) koncem roku 2017.

BUDOVÁNÍ PAMÁTNÍKU

Historie areálu tábora Hodonín u Kunštátu je poměrně komplikovaná, v minulosti tábor sloužil k různým účelům. Nejtragičtějším bylo období mezi lety 1942–1943, kdy zde existoval tzv. cikánský tábor. Mnoho obětí na životech si vyžádala i etapa internačního tábora pro německé obyvatelstvo po 2. světové válce, počátkem 50. let byl areál využíván jako tábor nucené práce pro vězně komunistického režimu. Historie místa je velmi truchlivá a svým způsobem paradoxní. Místo, kde umírali lidé, se v poválečném období stalo prostorem pro odpočinek a relaxaci dětí. Areál jako rekreační středisko fungoval až do roku 2009. Právě v tomto roce vyvstala stěžejní otázka vybudování Mezinárodního vzdělávacího a konferenčního centra Žalov na místě bývalého tábora v Hodoníně u Kunštátu. Do veřejné diskuze se aktivně zapojovalo Muzeum romské kultury v Brně, které už od poloviny 90. let 20. století pořádalo pietní akty v blízkosti areálu bývalého tábora na místě hromadných hrobů, v lese zvaném Žalov. Muzeum romské kultury svými aktivitami navazovalo na práci Svazu Cikánů-Romů,[1] jak bylo vzpomenuto v úvodu vydané knihy Ctibora Nečase *Pamětní seznam II. Hodonín*. Kniha obsahuje seznam lidí násilně koncentrovaných v cikánském táboře II (Hodonín, okr. Blansko, 1942–1943).

Nakonec však bylo vládou ČR rozhodnuto (dle usnesení vlády č. 589 ze dne 4. května 2009), že rekreační areál Žalov v Hodoníně u Kunštátu bude předán Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, které následně ve veřejném zájmu odkoupilo areál s chatkami od soukromé majitelky za 20 000 000 Kč. Hlavním

1 *PÁNKOVÁ, Markéta. Úvodní slovo. In: Pamětní seznam II. Hodonín, sestavil Ctibor Nečas, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Praha 2014, s. 7.*

Fotografie č. 2 a 3: Tzv. cikánský tábor. Tábor v Hodoníně u Kunštátu, pohled od jihovýchodu, 1943. Národní archiv (NA), f. Generální velitel neuniformované protektorátní policie (GVNP), nezprac. dodatky.

iniciátorem pro vznik zmíněného vládního materiálu byl ministr pro lidská práva Michael Kocáb společně s ministrem školství, mládeže a tělovýchovy Ondřejem Liškou. Příslušnost hospodařit s majetkem státu tedy připadla Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), jehož úkolem bylo areál přebudovat v souladu s usnesením vlády a poté následně spravovat. Nutno však dodat, že původně měl areál připadnout Ministerstvu kultury, které se v té době bránilo, aby areál a jeho přebudování realizovalo Muzeum romské kultury. O důvodu, proč se tak nestalo, se dodnes nemluví.

Pro ty, kteří nemohou znát důvod, proč právě Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského se začalo zabývat přebudováním areálu, je třeba zmínit skutečnost, že příčinou bylo rozhodnutí české vlády ze dne 2. března 2011 č. 158, které revokovalo usnesení vlády ze dne 4. května 2009 č. 589 k úpravě pietních míst v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Tento úkol dostala příspěvková organizace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy – Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského.

Na základě pokynu MŠMT muzeum zahájilo aktivity týkající se příprav vybudování Památníku v Hodoníně u Kunštátu s expozicí o romském holocaustu v českých, resp. československých a evropských historických souvislostech. Takto to bylo formulováno v ideovém záměru připraveném MŠMT. Ideový záměr[2] byl usnesením vlády z roku 2011 schválen, tedy ještě před zahájením samotného důkladného archivního výzkumu daného místa.[3]

Dle původních plánů Muzea romské kultury mělo v areálu dojít k vybudování Mezinárodního vzdělávacího a konferenčního centra Žalov.[4] Po analýze MŠMT byl tento ambiciózní projekt opuštěn zejména z obavy o budoucí udržitelnost objektu.

Fotografie č. 4: Stav tábora Hodonín před zahájením stavebních prací, vpravo barák vězňů 2010. Archiv NPMK.

2 *Autorem ideového záměru byli zaměstnanci Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského (zodpovídala Markéta Pánková).*
3 *NPMK bylo určeno pro zajištění vybudování Památníku (úkol byl dán příkazem bývalé náměstkyně Evy Bartoňové).*
4 *Autory projektu byli zaměstnanci Muzea romské kultury v Brně.*

Fotografie č. 5: Barák dozorců se zděnou přístavbou, stav v roce 2010. Archiv NPMK.

Fotografie č. 6: Barák vězňů, stav v roce 2010. Archiv NPMK.

Fotografie č. 7: Rekonstrukce vězeňského baráku, 2012. Archiv NPMK.

5 *Komise zasedala ve složení: Ing. Eva Bartoňová, v době jmenování náměstkyně ministra školství, mládeže a tělovýchovy, předsedkyně; Michael Kocáb, zástupce odborné veřejnosti, místopředseda; PhDr. Markéta Pánková, ředitelka Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského, tajemnice PhDr. Jindřich Fryč, v době jmenování vrchní ředitel sekce mezinárodních vztahů a evropských záležitostí MŠMT; Mgr. Pavel Hlubuček, v době jmenování ředitel odboru ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií Ministerstva kultury; PaedDr. Věra Koupilová, koordinátorka pro národnostní menšiny, Krajský úřad Jihomoravského kraje; Lubomír Štarha, v době jmenování starosta obce Hodonín PaedDr. Zdeněk Peša, v době jmenování starosta obce Olešnice; JUDr. Milouš Červencl, v době jmenování ředitel Památníku Lidice ; Mgr. Jana Poláková, v době jmenování pověřena řízením Muzea romské kultury v Brně; Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc., v době jmenování zástupce ředitele Ústavu soudobých dějin Akademie věd ČR (odborná garance); Ing. Karel Holomek, zástupce Společenství Romů na Moravě; Martin Martínek, MA, vedoucí kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny; Bc. Jiří Daniel, zástupce romské veřejnosti Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.*

Je třeba dodat, že MŠMT mělo v dané době i jiné vzdělávací objekty, které nebyly dostatečně využívány. Jedinou personální posilou Národního pedagogického muzea pro tento náročný úkol byl projektový manažer (vítězem výběrového řízení se stal Ing. Pavel Štěpán). Další pracovníky pro stavbu památníku a realizaci expozice NPMK nedostalo. Pro NPMK tak započalo velmi složité období, neboť v zájmu vybudování památníku bylo zapotřebí omezit vlastní základní činnost (tento úkol navíc v té době ani nebyl ve zřizovací listině muzea a byl zcela mimo záběr jeho působnosti, kterou je dokumentace dějin školství a vzdělanosti). Vzhledem ke změně účelu využití areálu bylo nutné požádat o změnu územního plánu. Po jednání zastupitelstva obce Hodonín dne 3. 10. 2011 bylo zahájeno řízení o jeho změně. Územním rozhodnutím nabyla změna územního plánu právní moci dne 1. 1. 2015.

Při přípravě scénáře expozice o holocaustu Romů bylo dodatečně zjištěno, že některé etapy dějin tábora nebyly vůbec do té doby známé a nehovořilo se o nich ani na půdě Muzea romské kultury (například, že v místě hrobu zemřelých Romů leží i těla Němců). Podoba budoucího památníku však ještě nebyla definitivně ustálená, a právě z toho důvodu byla ministrem školství Josefem Dobešem jmenována Komise pro přípravu Památníku romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu, jejímž hlavním cílem bylo doporučit optimální projekt na vybudování památníku. Za členy komise byli jmenováni odborníci z řad historiků, zástupci ministerstva školství a ministerstva kultury, zástupci Romů, Muzea romské kultury, zástupci obcí v regionu i širší odborné veřejnosti.[5]

Komise pro přípravu Památníku romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu měla zásadní význam pro určení konečné podoby památníku. Předmětem činnosti komise měla být rovněž odborná spolupráce v oblasti historie romského holocaustu, aby se vznikající památník stal symbolem obětí romského holocaustu na celém českém území. Dalším z hlavních cílů komise bylo vybrat a doporučit optimální projekt na vybudování památníku, který by odpovídal vládou schválenému záměru a také zaručoval smysluplné budoucí využití. V tomto případě se komise rozhodla oslovit studenty architektury[6] a vyhlásit studentskou soutěž na výtvarný architektonický návrh památníku.

Celostátní soutěž o nejlepší výtvarný návrh vyhlásilo Národní pedagogické muzeum v letním semestru akademického roku 2012/2013 s cílem získat řadu originálních návrhů a zároveň zaangažovat studenty na společensky významném projektu. Soutěž předčila očekávání pořadatelů. Do soutěže se přihlásilo velké množství jednotlivců i týmů, celkem se zúčastnilo 96 studentů, přičemž odborná komise[7] hodnotila 30 soutěžních návrhů. Nakonec byl vybrán vítězný projekt studenta Fakulty architektury ČVUT Richarda Pozdníčka. Vítězný Pozdníčkův návrh se skládal z pietní plochy, rekonstruovaného vězeňského baráku, rekonstruovaného baráku dozorců a z nové multifunkční budovy, která byla nazvána Infocentrum. Úspěšným završením soutěže tak došel naplnění jeden z hlavních cílů činnosti komise. Na její třetí schůzi bylo také projednáno další důležité téma, které se objevilo v důsledku nového výzkumu (byl prováděn od roku 2012 odbornými pracovníky NPMK). Jednalo se o částečné rozšíření expozice památníku s cílem připomenout oběti nejen z řad romského obyvatelstva,[8] ale i dalších skupin lidí vyčleněných ze společnosti (internační středisko pro Němce, tábor nucené práce pro politické vězně). Komise dospěla k závěru, že by nebylo vhodné tyto etapy hodonínského tábora zamlčet a že by se měly stát

integrální součástí expozice památníku. Činnost komise coby poradního sboru ministra školství byla ukončena v roce 2014, následně vznikla z jejích bývalých členů Pracovní skupina pro budování Památníku Hodonín u Kunštátu při Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského. Setkání pracovní skupiny se účastnili autoři scénáře, recenzenti a také architekt expozice.[9]

V prosinci 2011 bylo za archeologického dohledu realizováno odstranění nemovitých objektů (chatek) a úprava terénu. Současně s výše uvedenými činnostmi započaly v areálu budoucího památníku stavební práce. Demoliční práce a terénní úpravy probíhaly postupně, bylo nutné je koordinovat v rámci krystalizující se představy o budoucí podobě památníku. Bylo zapotřebí začít co nejrychleji s rekonstrukcí dřevěného baráku vězňů, neboť jeho konstrukci silně poškodily dřevokazné houby a bylo nutno zamezit dalšímu zhoršování již tak dosti kritického stavu. Dne 23. 3. 2012 došlo ke smluvnímu převodu příslušnosti hospodařit s areálem budoucího památníku z MŠMT na NPMK. Vklad změny do Katastru nemovitostí nabyl právní účinnosti k témuž datu. Po provedení průzkumných prací směřujících k zjištění technického stavu jediného dochovaného vězeňského baráku byla, po předchozím archeologickém průzkumu místa, zahájena jeho rekonstrukce (stavba byla zahájena 30. 5. 2012 a dokončena k 19. 8. 2012, tj. ke dni konání každoročního pietního aktu v areálu). Výsledkem byl objekt věrně připomínající podobu z doby existence tzv. cikánského tábora, tj. z let 1942–1943, v němž se přes velmi závažné poškození původních konstrukcí a prvků dřevokaznými houbami podařilo zachovat cca 20 % původních prvků, a to zejména prvků viditelných z pohledu běžného návštěvníka. Současně byly v maximální míře vytěženy archivní doklady prokazující původní podobu rekonstruovaného objektu, které NPMK získalo výzkumem zejména v Národním archivu. V r. 2013 byl tento objekt také vybaven replikami vnitřního vybavení, jako součásti budoucí stálé expozice v památníku (pryčny, dobová kamna, umývárna atd.).

Fotografie č. 8: Vítěz studentské soutěže R. Pozdníček s vítězným architektonickým návrhem Památníku. Archiv NPMK.

Od roku 2014 do léta 2016 byla provedena řada stavebních prací, zejména stavba budovy Infocentra dle návrhu Richarda Pozdníčka,[10] finální úpravy terénu v areálu při zachování členění svahu, na kterých stály vězeňské baráky a rekonstrukce původního baráku dozorců[11] (objekt, který sloužil pro ubytování dozorců). Jeho rekonstrukce byla řešena v rámci dostavby celého areálu. Bylo vypsáno výběrové řízení na dodavatele stavby, v němž zvítězila společnost Porr, a.s. a stala se tak generálním dodavatelem stavby. Dne 2. 7. 2015 bylo staveniště památníku předáno vítěznému uchazeči o veřejnou zakázku na stavební práce s tím, že lhůta výstavby činí 12 měsíců. Samotná stavba zahrnovala celý areál včetně určitých technických zařízení mimo vlastní oplocení (např. odstavnou plochu pro vozidla návštěvníků, vodárnu apod.) a sestávala z mnoha tzv. stavebních objektů.[12]

Kompletní stavba památníku (se třemi dominantami: barák vězňů, barák dozorců a Infocentrum) byla předána stavební firmou Národnímu pedagogickému muzeu a knihovně J. A. Komenského v červenci roku 2016. Bohužel jak už to u rozsáhlých staveb bývá, nevyhnuly se ani stavbě památníku problémy a nedostatky, které byly reklamovány a řešeny se společností Porr a.s. do konce roku 2016 a také v prvním pololetí 2017. Do roku 2016 bylo profinancováno 85 669 083 Kč, z toho byla použita částka 20 000 000 Kč na výkup areálu. V r. 2016 NPMK rovněž připravilo materiál pro vládu České republiky, kterým měly být řešeny finance na každoroční provoz a odbornou činnost památníku. Materiál

6 *Na soutěži se podílely: Fakulta architektury Českého vysokého učení technického v Praze, Fakulta architektury Vysokého učení technického v Brně a Fakulta umění a architektury Technické univerzity v Liberci.*
7 *Hodnotící komise byla složena z nezávislých architektů a zástupců Komise pro přípravu Památníku romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu.*
8 *90 % obsahu expozice je věnováno nejtragičtější etapě tábora v době tzv. cikánského tábora.*
9 *Autoři scénáře z r. 2015: koordinátorka prací na scénáři PhDr. Markéta Pánková, doc. Ing. Jiří Cajthaml, Ph.D., PhDr. Jana Horváthová, Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc., Prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc., Mgr. Michal Schuster, PhDr. Jan Šimek, Ph.D. Architekt expozice: Jaroslav Obst.*
10 *Richard Pozdníček byl v době studentské soutěže o ideový návrh na dostavbu památníku studentem 3. ročníku Fakulty architektury ČVUT v Praze.*
11 *V r. 2013 byl proveden průzkum technického stavu tohoto objektu, bylo zjištěno velké množství dřevokazných hub.*
12 *Co do objemu práce byla nejsložitější novostavba Infocentra, dále rekonstrukce dřevostavby (tzv. barák dozorců) a rozsáhlé hrubé terénní úpravy, vytvoření odstavné plochy a velké množství inženýrských sítí.*

Fotografie č. 9: Infocentrum a barák dozorců, podzim 2016. Archiv NPMK.

sice vedení MŠMT schválilo, avšak do vlády nepředložilo a vyčkávalo.

Od začátku roku 2017 Muzeum romské kultury v Brně zintenzivnilo úsilí o získání památníku a požadovalo převzít areál pod svou správu od 1. 1. 2018. V souladu s platnými zákony a na základě politického rozhodnutí byla v březnu 2017 zahájena jednání o převodu státního majetku pod správu Ministerstva kultury, a to mezi Úřadem vlády ČR, Ministerstvem kultury, Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem financí. Ministerstvo kultury také požádalo o kopii výše uvedeného materiálu, ve kterém byly pedagogickým muzeem zpracovány požadavky na kompletní provoz areálu včetně personálního zajištění, neboť se původně počítalo se zahájením provozu památníku v srpnu 2017.

V březnu 2017 se práce na budování památníku pozastavily, neboť bylo zapotřebí vyjasnit zodpovědnost za dokončení expozice. Aktivity na expozici byly znovu obnoveny po dokončení posledních korektur textů expozice, které byly vyžádány od autorů expozice, včetně autorů Muzea romské kultury.

EXPOZICE

Scénář expozice v souladu se schváleným libretem byl intenzivně připravován již od roku 2012, kdy byl zahájen archivní výzkum odbornými pracovníky Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského. Stejně jako při architektonické soutěži, i při přípravě expozice spolupracovalo NPMK s vysokými školami. Do přípravy libreta expozice se zapojili i studenti z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Finální podoba libreta expozice vznikla pod vedením doc. PhDr. Michala Stehlíka, Ph.D.[13] v roce 2013.

Jak již bylo zmíněno, Michal Stehlík společně s ředitelkou NPMK Markétou Pánkovou poprvé v roce 2013 předložili čtenářům časopisu Muzea záměr muzejníků, jak prezentovat tragickou historii Romů v táboře Hodonín u Kunštátu, a také osudy dalších skupin obyvatel perzekvovaných v hodonínském táboře. Oba věděli, jak náročné a citlivé téma je romský holocaust a jak důležité je nahlédnout na tragické osudy v širším kontextu. Poznatky získané archivním výzkumem se ukázaly jako velmi cenné, neboť o řadě etap dějin tábora v Hodoníně u Kunštátu historie do této doby mlčela. Bádání probíhalo většinou v nezpracovaných archivních fondech. Jak bylo uvedeno výše, výsledky výzkumu následně ovlivňovaly jednání ministerské Komise, zejména co se týče otázky rozšíření připomínání a piety všech obětí tábora. V roce 2015, v návaznosti na jednání pracovní skupiny, byl památník oficiálně přejmenován na Památník Hodonín u Kunštátu. Autorský tým scénáře sledoval dvě hlavní linie: jednak připomínat oběti všech etap tábora a v souladu s ideovým záměrem klást největší důraz na etapu tzv. cikánského tábora, která si vyžádala nejvíce obětí. Z edukačních důvodů bylo nutné romský holocaust důsledně začlenit do evropských historických událostí. Vláda tento záměr včetně změny názvu na Památník Hodonín u Kunštátu vzala na vědomí na svém jednání dne 24. 2. 2016.

Na scénáři expozice se intenzivně podíleli jak renomovaní odborníci na dějiny 20. století, tak historici z NPMK a MRK, jejichž úkolem bylo zpracovat nejrozsáhlejší část scénáře pojednávající o etapě tzv. cikánského tábora v letech 1942–43. Scénář se podařilo dokončit v roce 2015, kdy také prošel recenzním řízením.[14] Na základě scénáře vznikal také architektonický návrh expozice. Scénář obsahoval tři časové osy,

13 *Autorský tým libreta tvořili: doc. PhDr. Michal Stehlík, PhD., Mgr. Marek Junek, Ph.D., PhDr. Jan Randák, Ph.D., Ing. arch. Lucie Kirovová. Libreto bylo napsáno v souladu s ideovým záměrem, který byl schválen usnesením vlády č. 158/2011. Ideový záměr vypracovala PhDr. Markéta Pánková na základě požadavku MŠMT.*
14 *Scénář expozice recenzovali: doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc., zástupce ředitele Historického ústavu AV ČR, Jiří Padevět, ředitel nakladatelství Academia, Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D., vedoucí Oddělení historického výzkumu-Slezský ústav Slezského zemského muzea (SZM). SZM je správcem Národního památníku 2. světové války v Hrabyni.*

pomocí kterých lze srovnávat místní, československé a evropské události. Na chronologickém pozadí se odrážel základní přehled jednotlivých historických etap tábora v letech 1940–1950. Plánovaná expozice měla vzniknout v Infocentru (její základní část), v baráku dozorců (prezentace jednotlivých etap tábora) a baráku vězňů, kde by byla expozice zaměřena na těžký život vězňů z období tzv. cikánského tábora. Scénář společně se stavebními pracemi rovněž respektoval pietní území bývalého cikánského tábora. Tento prostor je ohraničen kovovými tyčemi, z nich každá symbolizuje jednoho zemřelého vězně. Nezapomnělo se ani na vyznačení půdorysů nezachovaných vězeňských baráků z doby od 2. srpna 1942 do 30. září 1943.

Tábor vznikl v roce 1940 jako kárný pracovní tábor. V prosinci roku 1941 zanikl a následně zde dočasně fungoval sběrný tábor, konkrétně od ledna do srpna. Právě v srpnu roku 1942 zde začíná nejtragičtější etapa – je zde zřízen tzv. cikánský tábor, v němž jsou vězněny celé romské rodiny včetně dětí a starých lidí. Z tábora byly vypravovány transporty do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau, kde drtivá většina vězňů nalezla smrt. Tábor byl oficiálně zrušen v prosinci roku 1943. Následně jej ke konci války využívaly německé ozbrojené složky jako výcvikové středisko, posléze areálem prošla rumunská armáda a Rudá armáda si zde zřídila lazaret. Ještě před koncem roku 1945 byl zdejší areál určen jako internační tábor pro německé obyvatelstvo neschopné odsunu (tato etapa si vyžádala 80 obětí na životech). V letech 1949–1950 vznikl na místě dnešního památníku tábor nucených prací pro vězně komunistického režimu. Od padesátých let 20. století byl areál určen k rekreačním účelům až do roku 2009.

V letech 2016–2017 odborníci NPMK pracovali na podobě audiovizuálních prvků v expozici, aby bylo možné definovat řídící software pro jednotlivé audiovizuální prvky. V roce 2017 byl také dokončen časosběrný dokumentární film režisérky Ivany Křenové o budování Památníku Hodonín u Kunštátu a jeho historii.

Fotografie č. 10: Pohled na současný stav Památníku: barák vězňů, foto ze střechy Infocentra, 2016. Archiv NPMK.

Odkaz na tento filmový dokument je na webových stránkách: http://npmk.cz/pamatnik/tiskova-zprava-dne-6-11-2017. V průběhu let 2016–2017 byly prováděny korektury grafického návrhu expozice Jaroslava Obsta a na základě získaných licenčních práv od archivů, muzeí a dalších institucí byla aktualizována její obrazová část. Na korekturách česko-anglických textů se od počátku podíleli spoluautoři scénáře z Muzea romské kultury, přesto ale Muzeum romské kultury v květnu 2017 prostřednictvím Ministerstva kultury vzneslo řadu výhrad ke scénáři, včetně její základní ideové koncepce (tzn. zasazení hlavního tématu do širších historických souvislostí). Z tohoto důvodu bylo svoláno jednání všech autorů a recenzentů (za přítomnosti MŠMT a MK), na němž se připomínky ke scénáři vypořádaly.[15] Finální verze grafického návrhu expozice byla tudíž dokončena až v listopadu 2017. V té době byly práce na památníku zastaveny s ohledem na předchozí politická rozhodnutí (i s ohledem na probíhající auditní řízení realizované oddělením kontroly, dozoru a auditu ve veřejné správě MŠMT od 22. června 2017).

PŘEVOD PAMÁTNÍKU

Při vytváření scénáře se spolupráce s Muzeem romské kultury v Brně ukazovala jako problematická. Spolupráce měla podobu spíše jakéhosi „soupeření“ ze strany MRK, což nepřispělo společné spolupráci.

15 *Zásadní schůzka k vypořádání připomínek ke scénáři se uskutečnila v prostorách NPMK dne 27. 7. 2017 za účasti odborníků historiků-autorů scénáře a jeho recenzentů, zástupců ministerstev školství a kultury a pracovníků MRK. Výběr textů scénáře pro překlad do angličtiny provedlo MRK, ne NPMK. Výhrady brněnského muzea k některým uvedeným historickým událostem ve třech časových osách byly odmítnuty týmem autorů scénáře, neboť právě srovnávání historických souvislostí je základním řemeslem historika. (MRK např. odmítal uvedení události jako „uzavření vysokých škol a uvěznění studentů v koncentračním táboře v r. 1939 nebo „Slovenské národní povstání“).*

Nebylo tajemstvím, že v posledních letech MRK usilovalo o provozování nově vznikajícího památníku, a to za silné podpory Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.[16] Brněnské muzeum se opíralo o skutečnost, že již v Strategii romské integrace do roku 2020 z května 2014 byl zmíněn převod památníku pod správu Muzea romské kultury. Budování Památníku Hodonín u Kunštátu byl však politický úkol, který byl zadán MŠMT a jako takový se jej NPMK snažilo splnit. Na počátku roku 2017 Muzeum romské kultury oficiálně požádalo o převod památníku pod svou správu. Také ze strany zástupců Ministerstva zahraničních věcí byl převod podporován. Do vyjasnění kompetencí MŠMT vydalo pokyn k zastavení všech prací na expozici (aby nedošlo ke znehodnocení investice ze strany MŠMT). O pokračování budování expozice rozhodlo ministerstvo školství koncem května 2017. Mezitím Rada vlády pro romské menšiny zpracovala materiál pro vládu (usnesení vlády ČR č. 665 ze dne 18. 9. 2017 o změně příslušnosti hospodařit s majetkem České republiky), kde byl stanoven termín předání majetku Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. MŠMT žádalo, aby v tomto materiálu zaznělo poděkování NPMK za realizovaný projekt. Je však třeba dodat, že tento materiál měl být Úřadem vlády České republiky ve spolupráci s MŠMT a Ministerstvem kultury zpracován do 31. května 2017 v souladu s usnesením Rady vlády pro záležitosti romské menšiny ze dne 17. února 2017.

Po vydání daného usnesení byly podniknuty ze strany NPMK veškeré nutné kroky k převodu památníku. V říjnu 2017 byla započata jednání mezi NPMK, MŠMT a Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových ohledně harmonogramu činností nutných k uskutečnění převodu. Zaměstnanci NPMK se také několikrát na pracovních schůzkách setkali se zástupci ÚZSVM (v Praze, v Hodoníně u Kunštátu), aby došlo k harmonizaci činností ústící k úspěšnému převodu. Prvním krokem byla změna zřizovací listiny NPMK, vydaná MŠMT coby zřizovatelem muzea, na který bezprostředně navázalo *Rozhodnutí o nepotřebnosti majetku* vydané ředitelkou NPMK PhDr. Markétou Pánkovou. Ve shodě se zástupci ÚZSVM byly řešeny zásadní úkoly související s převodem Památníku Hodonín u Kunštátu. NPMK řešila problematické body převodu na trojstranných jednáních, kterých se však ředitelka Muzea romské kultury nezúčastnila. Smlouva o předání majetku a o změně příslušnosti hospodařit s majetkem státu byla nakonec podepsána ÚZSVM a NPMK dne 4. 12. 2017. Následně dne 11. 12. 2017 došlo k fyzickému předání Památníku Hodonín u Kunštátu Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových.

ZÁVĚR

Od počátku bylo cílem MŠMT vytvořit pilotní projekt zaměřený na vzdělávání o romském holocaustu v kontextu českých, resp. československých a evropských dějin. Hlavními návštěvníky měli být zejména žáci, studenti a širší veřejnost. Památník by se mohl stát jedním z cílových uzlů turistických stezek. Je škoda, že od samého počátku nebylo Muzeum romské kultury vyzváno k vybudování památníku (namísto jimi plánovaného Mezinárodního konferenčního centra), čímž by bylo možné předejít řadě problémů charakteru politického, personálního či stavebního. NPMK během sedmi let naplno pracovalo v zájmu vytvoření památníku. Navíc odborní pracovníci NPMK připravili putovní výstavu o dějinách tábora a budování památníku. Jak potvrdili starostové místních obcí, výstava skutečně zvyšovala povědomí o tragických událostech let 1940–1950 v řadě škol daného regionu. NPMK bylo dokonce v roce 2014 pověřeno vedením MŠMT a zástupci Stálé mise České republiky[17] ve Štrasburku vytvořením výstavy na téma *Vzdělávání Romů v historickém kontextu* pro Radu Evropy se sídlem ve Štrasburku. Výstava byla pozitivně hodnocena i zástupci vedení Rady Evropy.[18]

NPMK věří, že projekt výstavby památníku, který trval sedm let, bude veřejností pozitivně přijat. Ohodnocení, jak se památník s expozicí podařilo vybudovat, bude jasné až po otevření areálu Muzeem

16 *Usnesení Rady vlády pro záležitosti romské menšiny ze dne 17. února 2017. Ze zápisu z jednání rady je zřejmé, že za MŠMT se zúčastnil náměstek ministra Mgr. Václav Pícl a za NPMK PhDr. Markéta Pánková. Do programu byl dodatečně zařazen bod, týkající se převodu památníku. Za MZV se zúčastnil Mgr. Antonín Hradílek, který poznamenal, že široké zaměření expozice připravované Muzeem J. A. Komenského, které nepřipomíná pouze utrpení Romů, ale směšuje mnoho historických bezpráví z období let 1940–1950, může vést k značné konfuzi a kritice České republiky za snahy o relativizaci zločinů nacismu. PhDr. M. Pánková toto tvrzení odmítla.*

17 *Instalace výstavy proběhla v prostorách foyer před jednacím sálem Výboru ministrů za asistence p. M. Horáka ze Stálé mise ČR ve Štrasburku; paní Gabriella Battaini-Dragoni (Deputy Secretary General, Rada Evropy) ocenila významný přínos do stávající diskuse o zapojování příslušníků romské minority do každodenního dění ve společnosti; ČR předložila nejen základní přehled toho, čeho již bylo dosaženo a co lze označit za příklady dobré praxe (lessons learned), ale i nástin toho, na čem je do budoucna zapotřebí dále pracovat tak, aby se z dobré praxe stala praxe nejlepší (lessons to be learned); uvedla, že z postupů České republiky v této oblasti je možné vzít si příklad.*

18 *Podrobněji v příspěvku Markéty Pánkové Vzdělávání Romů v historickém kontextu, in: Děti a mládež národnostních menšin, sborník příspěvků z konference konané v Praze 10. listopadu 2016, vydal Magistrát hlavního města Prahy a Dům národnostních menšin, o.p.s., Praha 2017.*

romské kultury, které se stalo správcem. MRK má dokončit expozici v souladu se scénářem (tisková data byla předána protokolem). V České republice se nová muzea a památníky příliš často nestaví, proto doufejme, že investiční a neinvestiční prostředky téměř za 100 000 000 Kč[19] a dlouholeté úsilí Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze nebude zbytečné. Z celkové částky 98 556 000 Kč bylo vyčerpáno 86 800 985 Kč, nedočerpané prostředky ve výši 11 755 015 Kč byly Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy vráceny Ministerstvu financí.

Věříme, že expozice v Hodoníně přispěje k lepší vzdělanosti o dějinách druhé světové války s důrazem na romský holocaust, který byl jako téma před rokem 1989 dlouho opomíjen.

Pokud hledáme odpověď na otázku, kterou si autoři kladli na stránkách časopisu Muzeum 51/1/2013 v článku *Vybudování Památníku romského holocaustu u Hodonína (okres Blansko), výzva i riziko*, lze říci, že NPMK ve spolupráci s předními odborníky a zástupci MŠMT a MK danou „výzvu" k budování památníku s expozicí poctivě přijalo a tuto zkušenost ocenilo při své práci v oblasti vzdělávání o historických událostech.

Přehled o využití areálu Hodonín u Kunštátu v letech 1940–2009

1940–1942	Kárný pracovní a sběrný tábor (káranci byli odsouzeni k 3-6 měsíčním trestům, během nichž si měli přivyknout práci) stavba dnešní silnice č. 19);
1942–1943	Tzv. cikánský tábor (internace cikánských rodin včetně dětí, celkový počet internovaných téměř 1400, 207 obětí přímo v táboře, mnoho set dalších transportováno do vyhlazovacího tábora Auschwitz II – Birkenau, kde byli ve většině usmrceni;
1944	Pracovně výchovný tábor (internovány osoby vyhýbající se totálnímu nasazení);
1945	– výcvikové středisko Wehrmachtu, – tábor rumunské armády, – lazaret Rudé armády;
1945–1946	Středisko pro československé Němce neschopné odsunu (internace osob, které převážně z důvodu vysokého věku nebyly schopny zařazení do transportu);
1949–1950	Tábor nucené práce pro politické vězně komunistického režimu.
1950 a dále:	

Areál tábora byl roku 1951 převeden do správy vězeňské stráže, která areál využívala jako výcvikové a rekreační středisko. Čistě rekreační funkci areál plnil od roku 1955, kdy začal sloužit jako dětská zotavovna. Původní dřevěné baráky postavené za války postupně chátraly a většina jich proto nakonec byla zdemolována. Roku 1974 koupila areál Cementárna Mokrá, která zde zřídila pionýrský tábor pro 160 dětí. Na místě původních staveb vzniklo 28 malých chatek. Standard tábora se postupně zvyšoval, počínaje stavbou nových sociálních zařízení a konče vybudováním bazénu v roce 1981 plněného vodou předehřívanou ve slunečních kolektorech. Prázdniny zde trávily stovky dětí z domova i ze zahraničí. K rekreaci sloužil areál i po změně politických poměrů roku 1989. Na základě rozhodnutí vlády České republiky z roku 2009 areál odkoupilo MŠMT, aby v jeho prostorách zřídilo důstojný památník s expozicí. V době odkoupení areálu už byly částečně zachovány pouze dva objekty postavené za války, a to barák vězňů a barák dozorců (oba objekty jsou nyní opravené a slouží jako výstavní prostory).

Použité zdroje

Archiv NPMK

Národní archiv (NA), f. Generální velitel neuniformované protektorátní policie (GVNP), nezprac. dodatky.

19 *Finanční prostředky v rozpočtu kapitoly Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na rok 2010 původně určené na realizaci stavby Mezinárodního vzdělávacího a konferenčního centra Žalov činily ve výši 71 056 000 Kč. Dalších 20 000 000 Kč bylo určeno na výkup pozemků v místě zvaném Žalov.*

Usnesení vlády ČR č. 589 ze dne 4. 5. 2009.
Usnesení vlády ČR č. 665 ze dne 18. 9. 2017.
PÁNKOVÁ, Markéta. Úvodní slovo, In: *Pamětní seznam II. Hodonín*, sestavil Ctibor Nečas. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2014.
PÁNKOVÁ, Markéta. Vzdělávání Romů v historickém kontextu. In: *Děti a mládež národnostních menšin*, sborník příspěvků z konference konané v Praze 10. 11. 2016, Praha: Magistrát hlavního města Prahy a Dům národnostních menšin, o.p.s., 2017.